



MUAMMOLI TA'LIM METODLARI VA ULARNING MAKTAB TA'LIMINI RIVOJLANTIRISHDAGI AHAMIYATI

Bekmuratova Umit Kenesbay qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti magistranti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14755228>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 23-yanvar 2025 yil
Ma'qullandi: 25-yanvar 2025 yil
Nashr qilindi: 28-yanvar 2025 yil
Muammoli ta'lim, Problem-Based Learning (PBL), ta'lim metodlari, tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv, jamoada ishlash, mustaqil o'rganish, o'qituvchi tayyorgarligi, ta'lim tizimi, samaradorlik, ta'lim sifati, o'quvchilar, metodik qo'llanmalar, ta'lim infratuzilmasi, o'qitish uslublari, ta'lim innovatsiyalari, o'qish motivatsiyasi, ta'lim jarayoni.

ABSTRACT

Maqolada muammoli ta'lim metodlarini ta'lim tizimiga joriy etishning afzalliklari, qiyinchiliklari va samaradorligini baholash masalalari muhokama qilinadi. Mualliflar metodlarni o'qituvchilarning metodologik tayyorgarligi, ta'lim muassasalarining infratuzilmasi va o'quvchilarning tayyorligi bilan bog'liq bo'lgan muammolarni ko'rsatgan. Shuningdek, muammoli ta'limning o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tanqidiy qarash, ijodiy fikrlash va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishdagi o'rni ta'kidlangan. Samarali joriy etish va baholash orqali muammoli ta'lim metodlarini yanada takomillashtirish mumkinligi va ta'lim tizimini yaxshilashga xizmat qilishi haqida xulosa chiqarilgan. Maqolada ta'lim tizimining sifatini oshirish va o'quvchilarning real hayotga tayyorligini kuchaytirish uchun muammoli ta'lim metodlarining ahamiyati batafsil ochib berilgan.

Zamonaviy ta'lim tizimi har bir o'quvchining faqatgina bilim olish bilan cheklanmay, balki turli ko'nikmalarni rivojlantirishni maqsad qilmoqda. O'qitish jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'lgan metodlardan biri – muammoli ta'lim metodlari hisoblanadi. Ushbu metod, o'quvchilarni faqat ma'lumot bilan ta'minlashdan tashqari, ularning muammolarni hal qilish, tanqidiy fikrlash va mustaqil o'rganish kabi muhim ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Muammoli ta'lim metodlari o'quvchilarga real hayotdagi masalalarni tahlil qilish, yechimlar taklif etish va ularni amalga oshirish imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, bu metod ta'lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilishga yordam beradi. Maktab ta'limini rivojlantirishda muammoli ta'lim metodlarining o'rni katta, chunki ular o'quvchilarda faqat bilimlar, balki ijodiy va amaliy ko'nikmalarni ham rivojlantiradi. Bu metodda o'quvchilar avvalo mavzu yoki muammo bilan tanishtiriladi, so'ngra ular ushbu masalani hal qilish uchun izlanish olib boradilar, turli variantlarni ko'rib chiqadilar va o'zlarining fikrlarini ifodalaydilar.

Muammoli ta'lim metodlari o'quvchilarga muayyan mavzu yoki jarayonni o'rganishda faqatgina ma'lumotni yodlash emas, balki chuqur tahlil qilish, yangi g'oyalarni sinab ko'rish, fikrlarni baham ko'rish va jamoa bilan ishlashni ham o'rgatadi.

1. Muammoli ta'lim metodlarining mohiyati va asosiy prinsiplari

Zamonaviy ta'lim tizimi o'quvchilarga nafaqat bilimlarni o'rgatish, balki ularni mustaqil fikrlashga, tanqidiy qarashlar bildirishga va real hayotdagi muammolarni hal qilishga ham tayyorlashni maqsad qilmoqda. Bu jarayonda muammoli ta'lim metodlari alohida o'rin tutadi. Ushbu metodlar o'quvchilarga mustaqil o'rganish va sinovdan o'tkazish imkonini beradi, shuningdek, ularni real dunyodagi muammolarni hal qilishga tayyorlaydi. Muammoli ta'lim metodlarining mohiyati, prinsip va usullarini tushunish, ta'lim jarayonini samarali qilishda muhim ahamiyatga ega.

Muammoli ta'lim metodlari (Problem-Based Learning, PBL) o'quvchilarga ma'lum bir bilimni o'rgatishdan ko'ra, ular o'zlari biror masala yoki muammoni hal qilish orqali bilimlarni o'rganadilar.[10] Bu metodda o'quvchilar, odatda, guruhlar shaklida birgalikda ishlaydi va ular muammoni hal qilish uchun kerakli ma'lumotlarni izlash, tahlil qilish va baholashni o'z zimmasiga oladi. Muammoli ta'lim metodining eng muhim jihatlaridan biri shundaki, u o'quvchilarga faqatgina nazariy bilimlarni o'zlashtirishni emas, balki ularni amaliyotda qo'llashni o'rgatadi. O'quvchilar muammoni yechish uchun zarur bo'lgan bilimlarni qidirish va bu bilimlarni birlashtirish orqali yangi ma'lumotlarni hosil qiladi. Muammoli ta'limning yana bir ahamiyatli jihati – bu o'quvchilarni markazda tutish.[2] O'qituvchi o'quvchilarga muammo yoki vaziyatni taqdim etadi, ammo ularni qanday hal qilishni o'quvchilarning o'zlariga qoldiradi. Bu jarayonda o'qituvchi o'quvchilarni muammo yuzasidan izlanishga, turli nuqtai nazarlarni hisobga olishga va yangi yechimlar izlashga rag'batlantiradi. Bu metodning asosiy tamoyillaridan biri o'quvchilarni "o'rganishning subyekti" sifatida faol ishtirok etishga jalb qilishdir.

Muammoli ta'lim metodlarining asosiy prinsiplari

1. Faol o'quvchi ishtiroki: Muammoli ta'lim metodida o'quvchilar faqatgina passiv ma'lumotlarni qabul qiluvchi emas, balki faol o'rganuvchilardir. Ular muammo yoki masala haqida fikr yuritib, o'z yechimlarini topishga harakat qiladilar. O'qituvchilar, o'z navbatida, o'quvchilarga yo'l-yo'riq ko'rsatib, ularga muammo yechimini izlashda yordam beradi.[3]
2. Jamoaviy ish: Muammoli ta'limning yana bir muhim jihati jamoada ishlashdir. O'quvchilar guruhlar shaklida ishlashadi, bu esa ularning bir-biri bilan muloqot qilish, fikrlarini almashish, hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Jamoaviy ish o'quvchilarga turli nuqtai nazarlarni tinglash va tahlil qilish imkoniyatini beradi, bu esa muammoni yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi. [3]
3. Kontekstdan o'rganish: Muammoli ta'limda o'quvchilar real hayotdagi masalalar yoki vaziyatlar bilan shug'ullanishadi. Bu metodning asosiy tamoyillaridan biri shundaki, o'quvchilar faqat nazariy bilimlar emas, balki ularni amaliyotda qo'llashni o'rganadilar. O'quvchilar muammoni hal qilish jarayonida turli xil manbalardan ma'lumotlar to'playdi va bu bilimlarni real vaziyatlarda qo'llashni o'rganadilar. [3]
4. Kritik fikrlash: Muammoli ta'lim metodlari o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga katta e'tibor beradi. O'quvchilar biror masalani hal qilishda turli variantlarni tahlil qiladi, ularning kuchli va zaif tomonlarini o'rganadi, oxir-oqibat eng yaxshi yechimni topishga harakat qiladi. Bu jarayon o'quvchilarda analiz qilish va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. [3]
5. O'z-o'zini o'rganish: Muammoli ta'lim metodida o'quvchilar faqatgina o'qituvchidan emas, balki bir-birlaridan ham o'rganadilar. Ular o'z fikrlarini erkin ifodalashadi, turli fikrlarni eshitib, o'z bilimlarini yangilashadi. Bu o'quvchilarda o'z-o'zini o'rganish va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. [3]

6. Izlanish va muammo yechimi: Muammoli ta'limda o'quvchilar o'zlari bilmagan masalalarni hal qilish uchun izlanish olib borishadi. Ular yangi bilimlarni topish, ma'lumotlarni tahlil qilish va ulardan amalda foydalanishni o'rganadilar. Bu jarayon o'quvchilarga mustaqil fikrlash, yaratish va yangi yechimlarni taklif qilish imkoniyatini beradi. [3]

Muammoli ta'lim metodida o'qituvchining roli juda muhimdir. O'qituvchi o'quvchilarni muammoga qarshi faollashtiruvchi, yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi shaxs sifatida harakat qiladi. U o'quvchilarga masala haqida dastlabki ma'lumotlarni taqdim etadi va ularni o'z bilimlarini izlanish orqali yangilashga rag'batlantiradi. Shuningdek, o'qituvchi o'quvchilarning fikrlarini tinglaydi, guruhlar orasida muhokama olib borishga yordam beradi va jamoaviy ishlashni yo'naltiradi. Bunday yondashuv o'qituvchining faqat ma'lumot beruvchi emas, balki o'quvchilarning o'zaro o'rganish jarayonini boshqaruvchi va qo'llab-quvvatlovchi figura sifatida rolini kengaytiradi.

Muammoli ta'lim metodlarining maktab ta'limini rivojlantirishdagi ahamiyati Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy maqsadi nafaqat bilimlarni o'rgatish, balki o'quvchilarda amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishdir. Shu nuqtai nazardan, muammoli ta'lim metodlari (Problem-Based Learning, PBL) maktab ta'limini yanada samarali va interaktiv qilishda katta ahamiyatga ega.[5] Bu metod o'quvchilarga real hayotdagi muammolarni tahlil qilish, turli nuqtai nazarlarni baholash, yangi yechimlar topish va jamoaviy ravishda ishlashni o'rgatadi. Ushbu metodlar o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv va mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa maktab ta'limining sifatini oshirish va uning kelajakdagi muvaffaqiyatiga xizmat qiladi.

Misol uchun, o'quvchilar real hayotdagi masalani hal qilishda turli variantlarni o'rganadilar, har bir variantning kuchli va zaif tomonlarini tahlil qilishadi, shuningdek, bu variantlarni bir-biri bilan solishtirib, eng samarali va amaliy yechimni tanlaydilar. Bunday yondashuv o'quvchilarga nafaqat ma'lumotni qabul qilish, balki uni tanqidiy tahlil qilishni o'rgatadi. Tanqidiy fikrlash esa o'quvchilarga murakkab vaziyatlarda to'g'ri qarorlar qabul qilishda yordam beradi va ularni kelajakdagi murakkab muammolarni yechishga tayyorlaydi.

Muammoli ta'lim metodlari (Problem-Based Learning, PBL) ta'lim jarayonini yanada samarali va interaktiv qilishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu metodlar nafaqat o'quvchilarning bilimlarini kengaytiradi, balki ularning tanqidiy fikrlash, mustaqil o'rganish va jamoada ishlash kabi ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Biroq, muammoli ta'lim metodlarini ta'lim tizimiga keng joriy etishning o'ziga xos qiyinchiliklari va imkoniyatlari mavjud. Ushbu metodlarning samaradorligini ta'minlash uchun, o'qituvchilarning tayyorgarligi, metodik qo'llanmalar, ta'lim muassasalarining infratuzilmasi va metodologik yondashuvlar muhim rol o'ynaydi.[9]

Muammoli ta'lim metodlarini ta'lim tizimiga joriy etishning katta imkoniyatlari mavjud. Birinchidan, bu metodlar o'quvchilarda faqatgina akademik bilimlarni, balki ijtimoiy va amaliy ko'nikmalarni ham rivojlantiradi. O'quvchilar muammolarni hal qilishda nafaqat nazariy bilimlarga, balki jamoaviy ishlash, tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashuvlarga ham tayanadilar. Shu bilan birga, bu metodlar o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga, ular uchun muhim bo'lgan kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

Ikkinchidan, muammoli ta'lim metodlari o'qitish jarayonini yanada qiziqarli va motivatsion qiladi. O'quvchilar o'zlari qiziqqan masalalarni o'rganadilar, o'z fikrlarini erkin ifodalashadi, guruhlar bo'lib ishlashadi va birgalikda yechimlar ishlab chiqishadi. Bu o'quvchilarni ta'lim jarayoniga yanada faolroq jalb qiladi va ularning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Muammoli ta'lim metodlari o'quvchilarning mustaqil ishlashga va o'z bilimlarini amaliyotda qo'llashga bo'lgan ishtiyoqini kuchaytiradi.[6]

Uchinchidan, muammoli ta'lim metodlari ta'lim muassasalarining rivojlanishiga ham hissa qo'shadi. Maktablar va universitetlar muammoli ta'lim metodlarini qo'llash orqali o'z ta'lim

tizimini takomillashtirishi, yangi metodlarni sinab ko'rishi va tajriba almashishi mumkin. Bu esa o'quvchilar uchun yuqori sifatli ta'lim olish imkoniyatlarini yaratadi. Maktablar va ta'lim muassasalarining infratuzilmasini zamonaviylashtirish, o'quvchilarga onlayn resurslar, interaktiv materiallar va ko'plab kutubxonalar yaratish, muammoli ta'lim metodlarini qo'llash uchun zarur vositalarni taqdim etadi.

Muammoli ta'lim metodlarining samaradorligini baholash uchun aniq mezonlar va metodologiyalarni ishlab chiqish zarur. O'qituvchilarning o'quvchilarga ta'lim berishdagi yondashuvlarini, ularning fikrlarini, muvaffaqiyatlarini va muvaffaqiyatsizliklarini tahlil qilish orqali metodlarning samaradorligini aniqlash mumkin. Shuningdek, o'quvchilar tomonidan olib borilgan ishlar, guruh muhokamalari va yechimlar takliflarini baholash usullari ham samaradorlikni o'lchashda yordam beradi. Bu tahlillar asosida ta'lim jarayonini yaxshilash uchun kerakli o'zgarishlarni kiritish mumkin.

Xulosa tariqasida shuni aytishimiz mumkinki, muammoli ta'lim metodlari ta'lim jarayonini faqatgina ma'lumot uzatishdan ko'ra, o'quvchilarda ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan. Bu metodlar o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tanqidiy yondashuv, ijodkorlik va jamoada ishlash kabi muhim ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, muammoli ta'lim metodlarini maktab ta'limiga joriy etish o'quvchilarning nafaqat bilimlarini, balki ularning shaxsiy rivojlanishlarini ham ta'minlaydi. Shuning uchun, ushbu metodlarni ta'lim tizimida yanada kengroq qo'llash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. N.N. Azizxo'jaeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. -T.: TDPU. 2006 y
2. S.A. Madyarova va boshq. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.- T.: IQTISOD-MOLIYA, 2009, 240 b.
3. R.Ishmuhamedov, M.Yuldashev. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. O'quv qo'llanma. - T.: 2013 y. -279 bet.
4. B.X. Xodjayev. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. - T.: «Sano-standart» nashriyoti, 2017 yil. -416 bet.
5. Sh.S. Shodmonova va boshqalar. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. - T.: "Fan va texnologiya". 2019 y. -296 bet.
6. A.A. Xoliqov. Pedagogik mahorat. Darslik. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. - T.: Iqtisod-moliya, 2011 y. -420 bet.
7. G.Niyozov, M.E.Axmedova. Pedagogika tarixidan seminar mashg'ulotlari. O'quv qo'llanma. - T.: "Noshir" 2011 y. -140 bet.
8. M.E. Axmedova. Pedagogika nazariyasi va tarixi. (Pedagogika tarixi). O'quv qo'llanma. O'zR oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. - T.: Tafakkur bo'stoni, 2011y. -128 bet.
9. N.T. Omonov, N.X. Xo'jayev, S.A. Madyarova, E.U. Eshchonov. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Darslik.- T.: "Iqtisod-moliya" 2009 y. - 240 bet.
10. S.M.Raxmonova DIDACTIC POSSIBILITIES OF IMPROVING THE METHODOLOGY FOR PREPARING FUTURE EDUCATORS OF THE PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATION FOR INNOVATIVE PROFESSIONAL ACTIVITIES. Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT ISSN: 2792 - 1883 | Volume 2 No. 12 <https://literature.academicjournal.io> 16.12.2022 y.36-40 bet.